

Pukkverket ved Åsmåsan

Langs jernbanen inne på Åsmåsan lå det for 100 år siden en sikker arbeidsplass for mannfolk fra stasjonsbyen. Området er i dag gjemt under jordmasser og tilplantet med skog og vitner lite om at det var et pukkverk her.

Nikolai Bjørneby

Da jernbanen gjennom Ås stod ferdig i 1879, var den bygget til den trafikken som var den gang. Banelegemet var bygget av steden masse. Sviller (sleppert) og skinner var lagt i et to fot tykt ballastlag av morenegrus.

De første togene hadde ikke stor hastighet. Utover på slutten av 1800-tallet økte imidlertid hastigheten på togene. Støv og sand som ble virvlet opp, gav etter hvert et problem med slitasje i hjullagre. For å forhindre dette ble det lagt på et lag pukk. Pukken ble også brukt til å rette opp synkinger av banelegemet. Oppretting av skinnene her i Ås var nødvendig både over Åsmåsan og på den høye Kjølstadfyllingen nord for Holstad stasjon.

Steinen ble sprengt ut fra fjellskjæringer langs jernbanesporet etter hvert som kravet om større klaring til fjellet økte. Lengre vogner krevde også bedre plass i svingene.

Sprengsteinen ble fraktet til et pukkverk som ble anlagt langs jernbanen på Åsmåsan. Pukkverket ble anlagt ca år 1900 på restene etter en morenehaug som ble fjernet under anleggsperioden i 1870-årene. Like ved var det bygdeveien fra Ås kirke til Kråkstad kirke krysset jernbanen. Her var det også at Gruslinna, sidesporet fra Dyster grustak, kom ned til jernbanen.



Pukkverket i virksomhet etter år 1900. Jernbanevognen i forgrunnen er bygget på Skabo vognfabrikk i året 1900. Det er anlagt dobbeltspor for vognene. Sprengstein som kommer med vogner blir lesset av i forgrunnen. Mannfolk med slegge deler de største steinene. En vagge full av stein trekkes oppover mot pukkmaskinen. Takene over pukkmaskinen og lokomobilene er dekket med bølgeblekk. Ved henvendelse til firma Gustav Aspelin A/S i 1970-årene ble det opplyst at NSB importerte et prøveparti bølgeblekk fra England i 1899. Foto: Jernbanemuseet



Etter at steinen har gått gjennom kjefteknuseren fylles pukken i vagger. Dette fundamentet kunne ses helt til det ved anlegget av dobbeltspor på jernbanen ble fylt flere meter jord over her. Foto: Jernbanemuseet

De siste restene av dette sidesporet ble fjernet i 1895. Traseen er fortsatt synlig i terrenget nord for Ås Ungdomsskole samt i krysset Fagerliveien/Parallellen.

Utsprengt stein ble lesset opp på vanlige åpne lastevogner og fraktet hit til knuseverket. Her ble det anlagt dobbelt-

spor i en lengde av et par hundre meter. Steinen som ble lempet av, ble først slått med slegge ned til ca 30 cm. Dette ble så lesset for hånd opp i skinnegående vagger som ble trukket av en vinsj opp til knuseverket. Knuseverket var av den typen som fagfolk kaller kjefteknuser.

Ferdig pukket stein av størrelse ca 3 tommer falt ned i vagger som ble trillet på skinner ut til jernbanevognene som nettopp hadde lesset av sprengsteinen.

Drivkraften var en lokomobil (flyttbar dampmaskin på hjul), som var plassert inne i et skur ved siden av. Den ble fyrt med ved.

Omkring 15 personer, mange fra stasjonsbyen, hadde sitt arbeid her. To av brødrene til min mormor, Hans (født 1881) og Johan (født 1887) Løkstad, hadde arbeid her ved pukkverket i sin ungdom.

Tidfesting av anlegget

Det er ikke funnet noe skriftlig dokumentasjon om anlegget. På Jernbanemuseet er det imidlertid funnet bilder. Opplysninger har jeg fra intervjuer i 1970-årene.

Trygve Olsen-Sand var en av de nærmeste naboer til pukk-



En full vagge trilles fra pukkmaskinen og ut til ventende vogner. Oppe fra skogen til venstre, på andre siden av verket, kan man skimte Gruslinna fra Dyster grustaket. Skinnene ble fjernet i 1895. Helt til høyre er grinda for veien over jernbanen. I dag går det gangbro over der. Foto: Jernbanemuseet



Anlegget sett fra syd der gangbroen går over i dag. Til høyre for huset med lokomobilen skimtes vedstablene. Jernbanesporet over Åsmåsan har allerede fått et lag med pukk. Foto: Jernbanemuseet



Bilde tatt fra samme sted i dag.

verket. Hans far Thorvald Olsen, drev som smed like nord for jernbaneovergangen ved Ås stasjon. Trygve ble født i 1896 og husket at han som liten gutt opplevde at pukkverket ble bygget og var i drift. Han var med sin far og gikk langs jernbaneskinne dit noen ganger. Faren hadde antagelig, som smed, reparasjoner på utstyret ved pukkverket.

Wilhelm Aschjem fra Aschjem gård ble født i 1903. Han kunne ikke huske pukkverket, men ble fortalt om det av sin far.

Pukkverket var antakelig i drift her fra 1900 til 1910.

Rester av anlegget kunne sees til ca 1995 da det ble fylt overskuddsmasser over i forbindelse med anlegg av dobbeltspor.